

KLİNİK SOSYOLOJİ ÇERÇEVESİNDE SOSYAL TRAVMA: FRANSA VE TÜRKİYE BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Social Trauma within the Framework of Clinical Sociology: A Comparative Analysis of France and Turkey

Fazilet Ahu ÖZMEN AKALIN¹ , Nazlı UÇAR² 

Özet

Sosyal travma, modern toplumlarda yalnızca bireysel düzeyde yaşanan psikolojik bir kırılma değil; ekonomik dalgalanmalar, doğal afetler ve kitlesel toplumsal hareketliliklerle tetiklenen, tarihsel deneyimler ve kurumsal yapılarla iç içe geçen çok katmanlı bir olgudur. Bu çalışma, sosyal travmayı nitel ve kuramsal bir araştırma tasarımıyla ele almakta; klinik sosyoloji yaklaşımı çerçevesinde Fransa ve Türkiye bağlamlarında karşılaştırmalı bir analiz sunmaktadır. Araştırmada örnek olay olarak Fransa'da 2005 banliyö isyanları ve COVID-19 pandemisi; Türkiye'de ise 2001 ekonomik krizi, 2013 Gezi Parkı protestoları ve 2023 Kahramanmaraş depremleri incelenmiştir. Analiz, sosyal travmatik deneyimlerin bireyler tarafından nasıl anlamlandırıldığına ve içselleştirildiğine odaklanmakta; bu süreci “sosyal nevroz”, “birey-tarih-toplum üçgeni” ve “utanç” kavramları üzerinden tartışmaktadır. Bulgular, sosyal nevrozun bireylerin normatif beklentiler ile yaşanan gerçeklik arasındaki çatışmadan beslendiğini; utanç duygusunun ise dışlanma, statü kaybı ve kurumsal terk edilme deneyimleriyle bağlantılı olarak kimlik inşasını zedelediğini göstermektedir. Karşılaştırmalı değerlendirme, Fransa'da sosyal travmanın daha çok sosyo-mekânsal ayrışma ve entegrasyon sorunları etrafında yoğunlaştığını; Türkiye'de ise ekonomik güvencesizlik ve kurumlara duyulan güvenin aşınmasının belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, sosyal travmanın bireysel yetersizliklere indirgenemeyecek ölçüde sosyo-politik kırılmalarla ilişkili olduğunu vurgulamakta ve klinik sosyolojinin, bireylerin travmatik deneyimlerini kolektif düzeyde anlamlandırmalarına katkı sunan önemli bir müdahale alanı olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: klinik sosyoloji, sosyal travma, Vincent de Gaulejac, kimlik, sosyal nevroz, utanç, karşılaştırmalı analiz.

Abstract

Social trauma in modern societies cannot be understood solely as an individual psychological crisis; rather, it emerges as a multilayered phenomenon shaped by economic disruptions, natural disasters, and collective social mobilizations, as well as by historical experiences and institutional structures. This study examines social trauma through a qualitative and theoretical research design, drawing on the clinical sociology approach, and offers a comparative analysis of France and Turkey. The analysis focuses on selected case examples: the 2005 suburban riots and the COVID-19 pandemic in France, and the 2001 economic crisis, the 2013 Gezi Park protests, and the 2023 Kahramanmaraş earthquakes in Turkey. Using the conceptual framework of clinical sociology, the study explores how traumatic social experiences are internalized and interpreted by individuals, with particular reference to the concepts of “social neurosis,” the “individual-history-society triad,” and “shame.” The findings suggest that social neurosis reflects the tension between normative expectations and lived realities, while feelings of shame—shaped by experiences of exclusion, loss of status, and institutional abandonment—play a central role in undermining identity formation. The comparative analysis indicates that in France, social trauma is primarily articulated through socio-spatial segregation and integration difficulties, whereas in Turkey it is more strongly associated with economic insecurity and the erosion of trust in institutions. Overall, the study argues that social trauma should be understood not as a matter of individual deficiency but as a manifestation of broader socio-political ruptures, and highlights the potential of clinical sociology—particularly group work and autobiographical narrative methods—in supporting processes of subjectivation and collective repair.

Keywords: clinical sociology, social trauma, vincent de gaulejac, identity, social neurosis, shame, comparative analysis.

Araştırma Makalesi

Yazar Bilgileri

¹ Doç Dr, İstanbul Kent Üniversitesi, İİSBF, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul–Türkiye,
ahuozen.akalin@kent.edu.tr

Sorumlu Yazar

² Dr, İstanbul Kent Üniversitesi, İİSBF, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul–Türkiye,
nazli.ucar@kent.edu.tr

Geliş: 13.12.2025
Kabul: 06.01.2026

Atıf için:

Özmen Akalın, F. A. & Uçar, N. (2026). Klinik Sosyoloji Çerçevesinde Sosyal Travma: Fransa ve Türkiye Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Journal of Sustainable Equity and Social Research (JSESR)*, 3(1): 23-39.
DOI: 10.5281/zenodo.18366795

1.GİRİŞ

Sosyal travma, modern toplumlarda kriz dönemlerinde ortaya çıkan çok katmanlı bir olgudur. Ekonomik dalgalanmalar, kitlesel protestolar, salgınlar ve doğal afetler gibi olaylar, bireylerin yalnızca günlük yaşam pratiklerini değil; aynı zamanda güven duygularını, kimlik algılarını ve toplumsal aidiyetlerini de önemli ölçüde etkilemektedir. Bu tür olayların yarattığı travmalar, bireysel düzeyde kaygı, utanç, yalnızlık, değersizlik ve kimlik karmaşası gibi psikolojik sonuçlara yol açarken; toplumsal düzeyde güven erozyonu, kutuplaşma, sosyal çözülme ve kolektif hafıza kırılmaları gibi geniş ölçekli etkiler üretmektedir (Alexander, 2012; Fassin & Rechtman, 2020). Böylece travma, bireysel deneyimlerle toplumsal yapı arasındaki gerilimlerin en görünür hâle geldiği bir süreç olarak belirginleşmektedir.

Son yirmi yılda hem Fransa hem de Türkiye’de yaşanan çeşitli olaylar, sosyal travmanın bu çok boyutlu doğasını anlamak açısından dikkat çekici örnekler sunmaktadır. Fransa’da 2005 banliyö isyanları, sosyo-mekânsal ayrışma ve yapısal eşitsizliklere ilişkin genç kuşakların deneyimlerini görünür kılmış; COVID-19 pandemisi ise özellikle kırılgan gruplarda sosyal izolasyon ve belirsizlik duygusunu derinleştirmiştir. Türkiye’de 2001 ekonomik krizi geniş kitlelerde ekonomik kayıplar ve statü erozyonu üretmiş; 2013 yılında Gezi Parkı’nda başlayan protestolar kamusal alan düzenlemeleri ve katılım süreçlerine ilişkin toplumsal hassasiyetlerin görünür hâle geldiği bir dönem oluşturmuş; 2023 Kahramanmaraş depremleri ise hem fiziksel yıkım hem de yardım mekanizmalarına ilişkin zorluklar nedeniyle çok boyutlu bir toplumsal etkilenmeye yol açmıştır.

Bu örnekler, travmanın yalnızca bireyin içsel dünyasına ait bir kırılma olmadığını; aynı zamanda toplumsal yapıdaki gerilimleri, tarihsel süreçleri ve kurumsal işleyişi görünür kılan bir deneyim olduğunu göstermektedir. Travmayı yalnızca psikolojik ya da yalnızca sosyolojik perspektiflerden açıklamak bu nedenle yeterli değildir. Bireyler travmayı toplumsal eşitsizliklerin, tarihsel mirasların, aile geçmişlerinin ve güç ilişkilerinin kesişiminde deneyimlemektedir.

Bu bağlamda Vincent de Gaulejac’ın klinik sosyoloji yaklaşımı, travmanın hem bireysel hem de

toplumsal boyutlarını bir arada ele alabilen bütüncül bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Klinik sosyoloji, bireyin yaşadığı duygusal çatışmalar ile toplumsal yapının ürettiği gerilimler arasındaki bağı görünür kılarak travmayı “psiko-sosyal” bir bütün olarak kavramaktadır. De Gaulejac’ın sosyal nevroz, birey-tarih-toplum üçgeni ve utanç kavramları, travmanın kimlik, sınıf, etnisite ve tarihsel hafıza ile nasıl örüldüğünü analiz etmede önemli araçlar sağlamaktadır.

Bu çalışma iki temel sorunsala odaklanmaktadır:

1. Vincent de Gaulejac’ın klinik sosyoloji kavramları, sosyal travmaların bireysel ve toplumsal düzeydeki etkilerini açıklamada nasıl bir analitik katkı sunmaktadır?

Bu soru kapsamında sosyal nevrozun norm-gerçeklik çatışması, birey-tarih-toplum üçgeninin tarihsel süreklilik içindeki travmatik deneyimleri ve utanç duygusunun kimlik oluşumu üzerindeki etkileri incelenmektedir.

2. Klinik sosyolojinin grup temelli müdahaleler ve otobiyografik anlatılar gibi yöntemleri, Fransa ve Türkiye gibi farklı toplumsal bağlamlarda sosyal travmanın etkilerini dönüştürmede nasıl bir potansiyel taşımaktadır?

Bu soru ise klinik sosyolojinin uygulamaya yönelik iyileştirme ve müdahale kapasitesini tartışmayı amaçlamaktadır.

Bu çerçevede çalışma, Fransa ve Türkiye’deki kolektif travma örneklerini karşılaştırmalı biçimde değerlendirerek sosyal travmanın çok boyutlu yapısını incelemekte; aynı zamanda klinik sosyolojinin hem açıklayıcı hem de müdahale edici potansiyeline yönelik bir tartışma zemini sunmaktadır.

Çalışmanın ilerleyen bölümleri, önce kullanılan yöntemi açıklamakta, ardından klinik sosyolojinin kavramsal çerçevesini ortaya koyarak Fransa ve Türkiye örneklerini çözümlemekte; son bölümde ise bu bulgular ışığında klinik sosyolojik müdahale olanaklarını tartışmaktadır.

2.YÖNTEM

Bu çalışma, nitel, kuramsal ve karşılaştırmalı bir araştırma tasarımına dayanmaktadır. Araştırmancının amacı, sosyal travmanın bireysel ve toplumsal düzeydeki etkilerini Vincent de Gaulejac’ın klinik

sosyoloji yaklaşımı çerçevesinde analiz etmek ve bu yaklaşımın müdahale potansiyelini Fransa ve Türkiye bağlamlarında değerlendirmek. Bu nedenle çalışma, ampirik veri toplamaya dayalı bir alan araştırması değil; literatür temelli, kavramsal bir çözümleme ve karşılaştırmalı bir sosyolojik inceleme niteliğindedir.

2.1 ARAŞTIRMA TASARIMI

Çalışma, klinik sosyolojinin üç temel kavramı olan sosyal nevroz, birey-tarih-toplum üçgeni ve utanç etrafında yapılandırılmıştır. Bu kavramlar, sosyal travmanın psiko-sosyal boyutlarını açıklamak için analitik bir çerçeve sunmaktadır. Yöntemsel yaklaşım, de Gaulejac'ın klinik sosyolojide benimsediği "bireyin duygusal çatışmalarını tarihsel ve toplumsal yapılarla ilişkilendirerek açıklama" ilkesine dayanmaktadır.

Ayrıca çalışma, karşılaştırmalı sosyoloji yönteminden yararlanmaktadır. Farklı tarihsel ve kültürel bağlamlarda ortaya çıkan travmatik olaylar, hem kendi iç dinamikleri hem de ortak toplumsal süreçleri üzerinden birlikte değerlendirilmiştir. Böylece travmanın hem evrensel hem de bağlamsal yönleri anlaşılmasına çalışılmıştır.

2.2 VAKA SEÇİMİ VE KAPSAM

Fransa ve Türkiye'nin bu çalışmada ele alınmasının temel gerekçesi, her iki ülkenin de son yirmi yılda toplumsal dokuyu derinden etkileyen olaylar yaşamış olmasıdır. Bu olaylar, sosyal travmanın hem bireysel hem de kolektif düzeyde nasıl ortaya çıktığını incelemek için karşılaştırmaya elverişli bir zemin sunmaktadır.

Fransa'da 2005 banliyö isyanları, özellikle gençlerin dışlanma, eşitsizlik ve sosyo-mekânsal ayrışma deneyimlerini görünür kılan önemli bir toplumsal kırılma olarak değerlendirilmiştir. COVID-19 pandemisi ise kırılgan gruplarda sosyal izolasyon ve yalnızlık hissini artırmış; sağlık sistemi ve sosyal destek mekanizmalarına ilişkin tartışmaları öne çıkarmıştır. Bu iki örnek, Fransa'da sosyal travmanın yapısal eşitsizlikler ve kriz dönemlerindeki kurumsal işleyiş üzerinden nasıl şekillendiğini analiz etmeye olanak tanımaktadır.

Türkiye bağlamında 2001 ekonomik krizi, geniş kitlelerde statü kaybı ve ekonomik güvensizlik

yaratarak travmanın sosyal ve duygusal boyutlarını görünür kılmıştır. 2013 Gezi Parkı olayları, kamusal alan, çevresel hassasiyetler ve katılım süreçlerine ilişkin taleplerin bir araya geldiği geniş ölçekli bir toplumsal hareket niteliği taşımaktadır. 2023 Kahramanmaraş depremleri ise hem fiziksel yıkım hem de yardım süreçlerine ilişkin deneyimlerin etkisiyle çok katmanlı bir toplumsal travma örneği sunmuştur.

Bu vakalar, iki ülkede sosyal travmanın farklı biçimlerde ortaya çıkmasına rağmen benzer psiko-sosyal dinamikler içerdiğini göstermekte ve klinik sosyoloji kavramlarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesine imkân tanımaktadır.

2.3 ANALİZ YÖNTEMİ

Analiz süreci, klinik sosyolojinin kavramsal çerçevesini temel alarak üç aşamada yürütülmüştür. İlk aşamada, de Gaulejac'ın sosyal nevroz, birey-tarih-toplum üçgeni ve utanç kavramları literatür üzerinden incelenmiş ve sosyal travmanın psiko-sosyal doğasını açıklamak için teorik bir temel oluşturulmuştur. İkinci aşamada, Fransa ve Türkiye'de belirlenen olaylara ilişkin akademik çalışmalar, raporlar ve psikososyal araştırmalar değerlendirilmiş; bu olayların bireysel ve toplumsal düzeyde yarattığı etkiler klinik sosyoloji perspektifiyle ilişkilendirilmiştir. Üçüncü aşamada ise iki ülke arasındaki benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırmalı bir biçimde ele alınmış; bu karşılaştırma, klinik sosyolojinin açıklayıcılığını ve müdahale potansiyelini değerlendirmek için metodolojik bir araç olarak kullanılmıştır.

2.4 YÖNTEMİN SINIRLILIKLARI

Bu çalışma, literatüre dayalı kavramsal bir analiz olduğu için birincil alan verilerine dayanmamaktadır. Bireysel travma deneyimlerine ilişkin değerlendirmeler, önceki araştırmalar, raporlar ve ikincil kaynaklar üzerinden yapılmıştır. Travmanın kişisel boyutlarının doğrudan gözlemlenememesi bir sınırlılık oluştursa da, klinik sosyolojinin sunduğu teorik çerçeve sosyal süreçlerin psikososyal dinamiklerle ilişkilendirilmesine imkân tanımakta; çalışma bu teorik bütünlüğü karşılaştırmalı bir analizle birleştirebildiği için güçlü bir konumda durmaktadır.

Bu sınırlılık aynı zamanda gelecekte yapılacak araştırmalar için yeni olanaklar da işaret etmektedir. Saha araştırmaları, derinlemesine görüşmeler, odak grup çalışmaları ve otobiyografik anlatıların kullanılması, klinik sosyoloji yaklaşımının ampirik olarak zenginleştirilmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

Yöntemsel çerçevenin bu şekilde ortaya konmasıyla birlikte, çalışmanın kuramsal temelleri daha belirgin hâle gelmektedir. Bu doğrultuda bir sonraki bölüm, sosyal travmayı anlamada merkezi bir konuma sahip olan de Gaulejac'ın klinik sosyoloji yaklaşımını ayrıntılı biçimde ele alarak analiz sürecinin kuramsal zeminini oluşturmaktadır.

3. TEORİK ÇERÇEVE: VİNCENT DE GAULEJAC'IN KLİNİK SOSYOLOJİSİ

Bu çalışmanın kuramsal temeli, de Gaulejac'ın geliştirdiği klinik sosyoloji yaklaşımına dayanmaktadır. Klinik sosyoloji, birey ile toplum arasındaki gerilimli ilişkileri hem psikodinamik süreçler hem de toplumsal yapılar çerçevesinde birlikte ele alan disiplinlerarası bir perspektif sunmaktadır. Bu yaklaşım, bireysel deneyimleri tarihsel miras, kültürel normlar ve toplumsal güç ilişkileriyle ilişkilendirerek sosyolojinin yapısal analizleri ile psikolojinin bireyselci çözümlemeleri arasında bir köprü kurmaktadır (de Gaulejac vd., 2012/2007).

De Gaulejac'ın klinik sosyoloji kuramı dört temel kavram üzerine inşa edilmektedir: sosyal nevroz, birey-tarih-toplum üçgeni, utanç ve klinik sosyolojinin yöntemleri (grup temelli müdahaleler ve otobiyografik anlatılar). Bu kavramlar, sosyal travmaların hem bireysel hem de kolektif düzeyde yarattığı etkileri çözümlemede merkezi bir analitik çerçeve sunmaktadır.

3.1 SOSYAL NEVROZ: NORMLARLA GERÇEKLİK ARASINDAKİ ÇATIŞMA

Sosyal nevroz, bireyin toplumsal beklentiler ile karşılaştığı somut yaşam koşulları arasındaki uyumsuzluktan doğan psiko-sosyal çatışmaları ifade etmektedir (de Gaulejac, 2016/1991). De Gaulejac'ın kullanımında "nevroz", bireyin yaşadığı dışsal toplumsal çelişkilerin içselleşerek duygusal bir gerilime dönüşmesini belirtmektedir. Modern toplumlarda başarı, performans,

üretkenlik ve uyum gibi normatif talepler bireyler üzerinde güçlü bir baskı oluşturmaktadır. Bu talepler işsizlik, yoksulluk, ayrımcılık veya dışlanma gibi yapısal engellerle çeliştiğinde, birey bu uyumsuzluğu çoğu zaman kişisel bir yetersizlik olarak içselleştirmektedir (de Gaulejac, 2009/2014). Bu yaklaşım, Pierre Bourdieu'nün Dünyanın Ağırlığı (La Misère du monde) çalışmasında ortaya koyduğu "sosyal ıstırap" analiziyle de güçlü bir teorik ortaklık taşımaktadır. Bourdieu (1993), makro düzeydeki toplumsal mekanizmaların mikro düzeyde nasıl bireysel acılara (sefalet) dönüştüğünü vurgularken; de Gaulejac bu dönüşümün psiko-sosyal işleyişine odaklanmaktadır. Bu noktada Ehrenberg'in (1998) neoliberal kültürde bireylere yüklenen "kendi kendinin girişimcisi olma" zorunluluğunun yetersizlik ve kimlik kırılması yarattığına ilişkin çözümlemeleri önemli bir paralellik sunmaktadır.

Neoliberal düzenin, başarısızlığın toplumsal nedenlerini görünmez kılarak bireyi suçlayıcı bir söylem ürettiği görülmektedir (Harvey, 2005; Standing, 2011). Klinik sosyoloji, bu durumu bireysel bir "başaramama" hâli olarak değil; yapısal eşitsizliklerin, toplumsal dışlanmanın ve kurumsal yetersizliklerin yarattığı sistemsel bir sonuç olarak ele almaktadır. Toplumsal yapıdaki eşitsizlikler arttıkça, bireyin yaşadığı başarısızlık ve yetersizlik duygularının kişisel değil, sistemsel koşullardan beslendiği daha görünür hâle gelmektedir (Wilkinson & Pickett, 2009). Böylece sosyal nevroz, bireyin yaşadığı krizi kişisel bir eksiklikten çok toplumsal çelişkilerin içselleştirilmiş bir yansıması olarak yeniden anlamlandırmasını sağlamaktadır.

Sosyal nevroz, özellikle kolektif travmaların ardından daha görünür hâle gelmektedir. Birey ekonomik kriz, afet, dışlanma ya da politik baskı gibi süreçlerde yaşadığı kayıpları yalnızca kişisel bir başarısızlık olarak değil, tarihsel ve yapısal bağlamın sonucu olarak değerlendirmeye başladığında, travmanın psiko-sosyal boyutu belirginleşmektedir (Fassin & Rechtman, 2020; Abay & Abay Çelik, 2023). Abay ve Abay Çelik'in (2023) depremzedeler üzerine yaptığı çalışma, afet sonrası ekonomik yıkım, sosyal statü kaybı ve toplumsal destek eksikliğinin bireylerde yoğun utanma, çaresizlik ve kimlik kırılması yarattığını göstererek bu durumu somut biçimde ortaya koymaktadır. Böylece sosyal nevroz, travmanın

hem duygusal hem de toplumsal bileşenlerinin birbirine nasıl eklemlendiğini görünür kılan bir kavramsal çerçeve sunmaktadır.

3.2 BİREY-TARİH-TOPLUM ÜÇGENİ: KESİŞEN ZAMANLAR VE KİMLİK İNŞASI

De Gaulejac'ın (2012/2007) birey-tarih-toplum üçgeni kavramı, bireysel deneyimlerin yalnızca güncel toplumsal koşullar üzerinden değil, aynı zamanda tarihsel süreçlerin, kuşaklararası aktarılan mirasın ve kolektif hafızanın sürekliliği içinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, bireyin hem mevcut güç ilişkilerinin hem de geçmişten devralınan sınıfsal, kültürel ve politik mirasın taşıyıcısı olduğunu vurgulamakta; böylece bireysel deneyimlerin toplumsal yapılarla olan çok boyutlu ilişkisini görünür kılmaktadır.

Ekonomik kriz, yoksulluk, dışlanma veya göç gibi olgular, bireyin yalnızca bugünkü yaşamını değil, aile tarihini, sınıfsal geçmişini ve kolektif hafızayı da etkileyen çok katmanlı süreçlerdir (Bourdieu, 1993; Fassin & Rechtman, 2020). Dolayısıyla bireyin güncel travmatik deneyimleri, yalnızca kişisel psikoloji üzerinden değil, uzun süreli tarihsel yapılar ve geçmiş kuşaklardan aktarılan travmalar bağlamında da okunmalıdır.

Klinik sosyoloji, bu üçgen üzerinden bireyin yaşadığı krizi hem toplumsal eşitsizliklerin bir sonucu hem de tarihsel sürekliliğin bir göstergesi olarak ele almaktadır. Böylece birey, yaşadığı zorlukların kaynağını kişisel yetersizlikten ziyade toplumsal yapıların üretim ve yeniden üretim koşulları içinde konumlandırabilmektedir (de Gaulejac, 1999; de Gaulejac vd., 2012/2007).

3.3 UTANÇ VE KİMLİK: GÖRÜNMEYEN YARALARIN SOSYOLOJİSİ

Utanç, klinik sosyoloji çerçevesinde, bireyin toplumsal normlarla uyumsuzluk yaşadığı anlarda ortaya çıkan; kimlik üzerinde kalıcı izler bırakabilen temel bir duygusal deneyimdir (de Gaulejac, 1994/2011). Bu duygu, yoksulluk, başarısızlık, dışlanma, statü kaybı veya afet sonrası çaresizlik gibi durumlarda tetiklenmekte ve bireyin kendisini "eksik" ya da "yetersiz" hissetmesine yol açmaktadır. Scheff (2000) ve Elias (1994), utancı yalnızca bireysel bir tepki değil, bireyin toplumsal konumu, güç ilişkilerine maruz kalma biçimi ve

dışlanma deneyimleri tarafından şekillenen sosyal bir duygu olarak değerlendirmektedir.

Bu nedenle utanç, sosyal travmaların en görünmeyen fakat kimlikte en derin yaraları bırakan boyutunu oluşturmaktadır. Birey, maruz kaldığı dışlanmayı ya da yapısal eşitsizliği açıklayamadığında yaşadığı sorunu içselleştirme eğilimi göstermekte; bu da utancın sessiz, bastırılmış ve süregelen bir biçimde yerleşmesine yol açmaktadır (de Gaulejac, 2011/1996).

Utancın oluşumunda gündelik etkileşimlerin de önemli bir rolü vardır. Sue ve arkadaşlarının (2007) ortaya koyduğu "ırksal mikro saldırganlıklar", doğrudan şiddet içermese bile bireyde yoğun utanç, aşağılanma ve görünmezleşme duyguları yaratabilen davranışsal veya sözel küçük aşağılamalar olarak tanımlanmaktadır. Essed'in (2018) "gündelik ırkçılık" olarak kavramsallaştırdığı bu deneyimler, görünüşte önemsiz görünseler bile zamanla biriken, bireyde yabancılaşma ve duygusal yıpranma yaratan mikro adaletsizlikler olarak belirlemektedir.

Fransa örneğinde, göçmen kökenli banliyö gençlerinin eğitim sistemindeki başarısızlık damgası, gündelik ayrımcılık pratikleri ve sürekli polis gözetimi altında yaşamak zorunda kalmaları, utanç duygusunun yapısal bir biçim kazanmasına yol açmaktadır (Lapeyronnie, 2008). Truong'un (2015) belirttiği üzere, bu gençler "Fransız toplumuna dâhil edilmeye çağrılıp hiçbir zaman tam anlamıyla kabul edilmeme" hissiyle bir kimlik yarılması yaşamaktadır. Mauger (2010), bu süreci özsaygıyı zedeleyen ve kimlik inşasını kırılanlaştıran toplumsal bir baskı biçimi olarak tanımlamaktadır. Böylece utanç, kolonyal miras, mekânsal ayrışma ve sınıfsal dışlanma ile beslenen sosyo-tarihsel bir dinamik hâlini almaktadır.

Türkiye bağlamında ise 6 Şubat 2023 depremleri sonrasında yaşanan destek eksikliği ve kurumsal aksaklıklar, depremzedelerde benzer biçimde "yalnız bırakılma", "görünmezleşme" ve "değersizlik" duygularının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Anuk & Çetin, 2025). Sahada çalışan sosyal hizmet uzmanlarına odaklanan çalışmalar, refah karması aktörleri arasındaki koordinasyon eksikliğinin bu duygusal yükü ağırlaştırdığını göstermektedir (Abay & Abay Çelik, 2023; Yanardağ, 2025). Bu çerçevede utanç, yalnızca

maddi kayıpların değil, aynı zamanda toplumsal destek mekanizmalarının yeterince işlememesiyle ortaya çıkan ikincil bir travmanın duygusal ifadesi hâline gelmektedir.

Klinik sosyoloji açısından utanç, bireysel bir kusur olarak değil; toplumsal eşitsizliklerin, kurumsal ihmalin ve yapısal dışlanmanın içselleştirilmiş sonucu olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle utanç, sosyal travmanın görünmeyen ancak kimlik inşasında en derin yarayı bırakan duygusal katmanı olarak kavramsallaştırılmaktadır.

3.4 KLİNİK SOSYOLOJİNİ YÖNTEMLERİ: OTOBİYOGRAFİ VE GRUP ÇALIŞMALARI

Klinik sosyoloji, sosyal travmayı yalnızca kuramsal olarak açıklamakla kalmamakta; bireylerin yaşantılarını anlamlandırmalarını ve yeniden yapılandırmalarını mümkün kılan müdahale araçları da sunmaktadır. De Gaulejac'ın özellikle *Les sources de la honte* (2011/1996) ve *La sociologie clinique* (de Gaulejac vd. 2012/2007) çalışmalarında vurguladığı üzere, klinik sosyolojinin en temel yöntemleri grup temelli çalışmalar ve otobiyografik anlatılardır.

Grup temelli çalışmalar, bireylerin travmatik deneyimlerini benzer yaşantılara sahip kişilerle güvenli bir ortamda paylaşmalarına imkân vermektedir. Bu süreç, yalnızlık, kusurluluk ve “yalnız ben böyle hissediyorum” düşüncesini azaltarak duyguların sosyalleşmesini sağlamaktadır. Katılımcılar, yaşadıkları travmayı kişisel bir yetersizlikten çok, toplumsal eşitsizliklerin ve yapısal süreçlerin bir sonucu olarak değerlendirebilmeye başlamaktadır (Fassin & Rechtman, 2020). Böylece grup dinamiği, birey-toplum ilişkisinin görünür hale geldiği kolektif bir farkındalık alanı oluşturmakta ve “bireysel kırılma”dan “ortak deneyim”e geçiş mümkün olmaktadır.

Otobiyografik anlatılar, bireyin kendi yaşam öyküsünü tarihsel ve toplumsal bağlam içinde yeniden kurgulamasını sağlayan güçlü bir yöntemdir (Ricoeur, 1990; Bertaux, 1997). Klinik sosyoloji açısından otobiyografi, geçmiş ile bugün arasındaki bağlantıları görünür kılarak bireyin yaşam öyküsünü yeniden sahiplenmesine, travmatik deneyimi anlamlandırmasına ve özneleşme kapasitesinin güçlenmesine katkı

sunmaktadır. Böylece kişi, yalnızca “başına gelenleri anlatmakla” kalmamakta; aynı zamanda kendi hikâyesini yeniden yazma imkânı elde etmektedir.

Her iki yöntem de travmatik deneyimleri bireysel bir patoloji olarak ele almamakta; aksine bu deneyimleri birey-toplum-tarih arasındaki karmaşık ilişkilerin bir ürünü olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu bağlamda klinik sosyoloji, hem bireysel hem de kolektif düzeyde iyileşme süreçlerini destekleyen bütüncül bir müdahale çerçevesi sunmaktadır.

Bu bölümde sunulan kuramsal çerçeve; sosyal nevroz, birey-tarih-toplum üçgeni, utanç ve klinik sosyolojinin yöntemleri aracılığıyla travmatik deneyimlerin çok katmanlı yapısını görünür kılmaktadır. De Gaulejac'ın yaklaşımı, bireysel kırılmaları toplumsal yapıların, tarihsel mirasın ve kültürel normların etkileşimi içinde ele almaktadır. Bu çerçeve, izleyen bölümde Fransa ve Türkiye bağlamlarında yaşanan kolektif travmaların karşılaştırmalı analizine sağlam bir zemin sunmaktadır.

4. SOSYAL TRAVMA ANALİZİ

Bu bölümde, de Gaulejac'ın klinik sosyoloji yaklaşımı temel alınarak sosyal travmanın bireysel ve toplumsal etkileri Fransa (2005 banliyö isyanları, COVID-19 pandemisi) ve Türkiye (2001 ekonomik krizi, 2013 Gezi Parkı protestoları, 2023 Kahramanmaraş depremleri) bağlamlarında incelenmektedir. Analiz, çalışmanın ilk araştırma sorusuna odaklanarak de Gaulejac'ın üç temel kavramı olan “sosyal nevroz”, birey-tarih-toplum üçgeni” ve “utanç”ın sosyal travmayı anlamaya nasıl katkı sunduğunu tartışmaktadır. Bu kavramlar, seçilmiş vaka örnekleri üzerinden hem bireysel hem de kolektif düzeyde ele alınmaktadır.

4.1 SOSYAL TRAVMANIN BOYUTLARI

4.1.1 Fransa Örneği: 2005 Banliyö İsyanları

2005 yılında Clichy-sous-Bois'ta, polis kovalamacası sırasında sığındıkları bir elektrik trafosunda yaşamlarını yitiren iki genç — Zyed Benna ve Bouna Traoré — Fransa'nın banliyölerinde uzun süredir birikmekte olan toplumsal öfkenin kamusal alanda görünürlük kazanmasına yol açan sürecin simgesel tetikleyicisi

olmuştur. Bu olayın ardından ülke geneline yayılan isyan dalgası, araçların yakılması, kamu binalarına saldırılar ve olağanüstü hâl ilanı ile sonuçlanmış; böylece banliyö gençlerinin yıllardır süregelen dışlanmışlık deneyimi dramatik bir biçimde kamu gündemine taşınmıştır (Body-Gendrot, 2010; Kokoreff, 2008).

Göçmen kökenli gençler, cumhuriyetçi eşitlik söylemine rağmen eğitim, istihdam ve konut alanlarında sistematik olarak dezavantajlı konumda kalmakta; bu yapısal dışlanma, onların kimliklerinde derin yarılmalara, geleceğe dair umut kaybına ve belirgin bir değersizlik duygusuna yol açmaktadır (Lapeyronnie, 2008). Bu durum, bir yandan “eşit yurttaş” olma vaadi, diğer yandan ırksallaştırılmış denetim ve ayrımcı uygulamalar arasında sıkışan gençlerde güçlü bir çelişki ve psiko-sosyal gerilim yaratmaktadır. Tam da bu nedenle banliyö isyanları de Gaulejac’ın tanımladığı anlamda sosyal nevrozun kolektifleşmiş bir biçimi olarak okunabilmektedir.

İsyanlar, yalnızca fiziksel şiddetin değil, görünmeyen bir psikolojik çöküşün -majinalleşme, utanç ve öfkenin- kolektif bir dışavurumu olarak değerlendirilmektedir. Fassin ve Rechtman’ın (2020) belirttiği üzere, bu olaylar aynı zamanda kolonyal geçmişten devralınan hiyerarşilerin güncel kurumlar aracılığıyla yeniden üretildiğini ve travmanın toplumsal bedende nasıl biriktiğini göstermektedir. Böylece 2005 isyanları hem yapısal eşitsizliklerin hem de duygusal yaralanmaların kesiştiği bir alan olarak sosyal travmanın en görünür örneklerinden birini oluşturmaktadır.

4.1.2 Fransa Örneği: COVID-19 Pandemisi

COVID-19 pandemisi sırasında uygulanan katı karantina ve sokağa çıkma kısıtlamaları, özellikle yaşlı bireyler ve düşük gelirli gruplar için hem maddi hem de duygusal düzeyde ağır sonuçlar doğurmuştur. Sosyal mesafe politikaları yalnızca fiziksel teması azaltmakla kalmamış; aynı zamanda toplumsal bağların zayıflamasına, yalnızlık ve izolasyon hissinin belirgin şekilde artmasına yol açmıştır (Bajos vd., 2020). Klinik sosyoloji açısından bu süreç, birey-toplum ilişkisinin görünmez biçimde kopmaya başladığı ve psiko-sosyal yarılmanın yoğunlaştığı bir kriz momentini olarak değerlendirilebilmektedir.

Pandemi, özellikle yaşlı bireylerde “yük olma” hissini güçlendirerek utanç duygusunu görünür hâle getirmiş; göçmen ailelerde ise ekonomik durgunluk, kalabalık konut koşulları ve ayrımcı sağlık hizmetlerine erişim sorunları nedeniyle çifte kırılmalık yaratmıştır (Beck, 2021). Bu durum, hem sınıfsal hem de etnik köken temelli eşitsizliklerin kriz dönemlerinde daha da belirginleştiğini göstermektedir.

OECD (2020) ve WHO-IOM (2020) raporları, banliyölerde yaşayan göçmen kökenli ailelerin sağlık, eğitim ve barınma alanlarında pandemiden orantısız biçimde etkilendiğini; bu nedenle COVID-19’un bu gruplar için yalnızca bir sağlık krizi değil, yapısal eşitsizliklerin derinleştiği bir sosyal travma hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda pandemi, klinik sosyolojinin analiz ettiği biçimiyle, bireysel duygusal tepkiler ile toplumsal yapının ürettiği eşitsizliklerin kesiştiği bir psiko-sosyal kırılma alanı oluşturmuştur.

4.1.3 Türkiye Örneği: 2001 Ekonomik Krizi

Türkiye’de 2001 ekonomik krizi kısa sürede milyonlarca insanın işsiz kalmasına, bankaların iflasına ve enflasyonun keskin biçimde yükselmesine yol açarak geniş kitleleri doğrudan etkileyen bir toplumsal sarsıntı yaratmıştır (Yeldan, 2001). Orta sınıf konumuna alışkın çok sayıda aile, birkaç ay içinde yoksulluk sınırının altına düşmüş; bu durum yalnızca gelir kaybı değil, aynı zamanda toplumsal statü, özsaygı ve kimlik kaybı anlamına gelmiştir. Klinik sosyoloji açısından bu süreç, bireylerin ekonomik başarısızlığı kişisel bir kusur olarak içselleştirdiği ve sosyal nevrozun belirginleştiği bir dönem olarak değerlendirilebilmektedir.

Krizle birlikte aile içindeki roller değişmiş, hane içi sorumluluklar yeniden dağılmış ve güvencesizlik günlük yaşamın temel deneyimi hâline gelmiştir. Buğra ve Keyder (2003), işini kaybeden erkeklerde “işlevsizlik” ve “yetersizlik” duygusunun, kadınlarda ise artan bakım yükleri nedeniyle psikolojik tükenmişliğin belirginleştiğini aktarmaktadır. Bu bulgular, ekonomik şokların yalnızca ekonomik birer istatistik olarak değerlendirilemeyeceğini; derin duygusal ve ilişkisel yaralar üreten sosyal travmalar olduğunu göstermektedir.

2001 krizi, birçok bireyin yaşam öyküsünde kalıcı bir kırılma noktası hâline gelmiş; geleceğe dair güven duygusunun zayıflaması, toplumsal bağların gevşemesi ve devlet kurumlarına yönelik güven kaybı kolektif bellek içinde yer etmiştir. Klinik sosyolojinin perspektifinden bakıldığında, bu kriz hem bireysel düzeyde utanç, değersizlik ve başarısızlık hislerini hem de toplumsal düzeyde güvensizlik, kırılganlık ve dayanışma ağlarında çözülmeyi tetikleyen çok katmanlı bir psiko-sosyal travma yaratmıştır.

4.1.4 Türkiye Örneği: 2013 Gezi Parkı Protestoları

2013 yılında Taksim Gezi Parkı'nda gerçekleştirilecek düzenlemelere ilişkin çevresel hassasiyetlerden doğan küçük ölçekli bir protesto, kısa sürede farklı sosyal grupların katılımıyla genişleyen bir toplumsal olay hâline gelmiştir. İlk müdahaleye yönelik toplumsal tepkilerin artması, kentleşme politikalarına dair tartışmaların gündeme gelmesi ve farklı kesimlerin çeşitli kamusal taleplerini ifade etme isteği, olayların ülke genelinde görünürlük kazanmasına yol açmıştır (Bilim Akademisi, 2013). Bu süreçte sosyal medya aracılığıyla hızlanan iletişim, yatay örgütlenme biçimlerini güçlendirmiş; mizah, yaratıcılık ve dijital dayanışma sürecin belirgin unsurları olmuştur (Castells, 2015).

Olaylar sırasında yaralanmalar ve gözaltılar yaşanmış; çeşitli raporlarda yaşam kayıplarına ilişkin bilgiler yer almıştır (Amnesty International, 2013). Bu gelişmeler, bazı katılımcılar açısından belirsizlik, yoğun duygulanım ve gerginlik dönemleri olarak hatırlanmaktadır.

Gezi Parkı protestolarının psikososyal etkilerine ilişkin akademik çalışmalar, katılımcıların olaylar sırasında ve sonrasında artan kaygı, belirsizlik ve duygusal yüklenme yaşadığını göstermektedir. Siyasal gösterilerde şiddet ya da gerginlik deneyimleyen bireylerin, olayların ardından stres belirtileri ve gündelik yaşama uyumda zorlanmalar yaşayabildiği ifade edilmektedir (Kırseven & Işıklı, 2020). Buna karşılık, bazı katılımcılar için protesto alanlarında ortaya çıkan dayanışma, karşılıklılık ve birlikte hareket etme pratikleri güçlendirici bir sosyal deneyim yaratmış; ortak üretim süreçleri "kolektif aidiyet" duygusuna katkıda bulunmuştur (Tangün & Polat, 2017). Bu bulgular, Gezi sürecinin

farklı bireylerde çeşitlenen duygusal tepkiler ve sosyal deneyimler ürettiğini göstermektedir.

Sürece katılan gruplar, deneyimlerini çevresel hassasiyetlerin ötesinde; ifade alanları, kimlik inşası ve kamusal görünürlük bağlamlarında da değerlendirmiştir (Gürcan & Peker, 2015). Dayanışma pratikleri bazı katılımcılar için destekleyici bir sosyal ortam üretirken; belirsizliğin arttığı ve duygusal yoğunluğun yükseldiği süreçlerde, psiko-sosyal zorlanmaların da eşzamanlı olarak arttığı gözlemlenmiştir.

Mekânsal açıdan Taksim Meydanı ve Gezi Parkı, bu süreçte sembolik bir kamusal alan niteliği kazanmış; burada yaşanan toplumsal ve duygusal deneyimler uzun vadede kolektif hafızada yer eden olaylar arasında değerlendirilmiştir (Gül, Dee & Cünük, 2014). Bu yönleriyle Gezi Parkı protestoları, toplumsal hareketliliğin doğurduğu hem dayanışma hem de duygusal etkilenme biçimlerinin bir arada gözlemlenebildiği çok boyutlu bir sosyal süreç olarak klinik sosyolojik analizlere önemli katkılar sunmaktadır.

4.1.5 Türkiye Örneği: 2023 Kahramanmaraş Depremleri

6 Şubat 2023'te meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler, on binlerce insanın yaşamını yitirmesine ve milyonlarca kişinin evsiz kalmasına yol açarak Türkiye'nin yakın tarihindeki en yıkıcı afetlerden biri hâline gelmiştir. Depremin ardından özellikle ilk günlerde yaşanan arama-kurtarma yetersizlikleri, yardım dağıtımındaki koordinasyon sorunları ve bölgesel eşitsizlik algıları, depremzedelerde kurumsal güvenin zayıflamasına ve derin bir toplumsal kırılmaya neden olmuştur. Bu durumun, Eugène Enriquez'in (1983) kurumların sadece idari yapılar değil, aynı zamanda bireyler için "ruhsal/psikik bir dayanak" olduğu yönündeki tespitiyle birlikte okunması önemlidir. Enriquez'e göre kurumların işlevini yitirmesi, bireyde sadece hizmet alamama durumu değil, aynı zamanda koruyucu bir figürün kaybı anlamına gelen derin bir anlamsızlık ve boşluk yaratmaktadır. Nitekim yapılan çalışmalar, yardım süreçlerindeki gecikmelerin afetzedelerde "yalnız bırakılma" ve "görmezden gelinme" duygularını belirgin biçimde artırdığını göstermektedir (Aydın, Şahin, Macit & Aksakal, 2024). Depremin psikolojik etkilerine odaklanan araştırmalar, bireylerde yoğun

kayıp, çaresizlik, umutsuzluk ve toplumsal bağlarda zayıflama gibi kalıcı psiko-sosyal sonuçların ortaya çıktığını bildirmektedir (Kızılhan vd., 2024).

Birçok depremzede yalnızca fiziksel yıkımla değil, aynı zamanda kurumsal ve toplumsal destek mekanizmalarının yetersizliğinden kaynaklanan ikincil travmalarla da yüzleşmiştir. Dayanışma ağlarının sınırlı işlev göstermesi, güvensizlik ve aidiyet kaybı gibi duygusal süreçleri derinleştirmiştir. Depremden iki yıl sonra yapılan uluslararası gözlemler de bu tabloyu doğrulamakta; AP News'in sahadan aktardığı bulgular, birçok afetzedenin hâlen barınma, ekonomik güvenlik ve temel yaşam koşulları açısından ciddi zorluklarla mücadele ettiğini göstermektedir (AP News, 2025).

Depremi ardından yürütülen psikososyal destek çalışmalarında gözlenen bir diğer önemli boyut ise, bireylerin yaşadıkları kayıp ve belirsizlikleri paylaşabildikleri güvenli sosyal alanların iyileştirici etkisidir. Klinik sosyoloji literatürü, özellikle de Gaulejac'ın duygusal yaralanmaların toplumsal bağlamla ilişkisini ele aldığı çalışmalar, kırılma ve travma yaşayan topluluklarda ortak anlatı alanlarının duygusal yükün paylaşılmasını kolaylaştırarak yalnızlık ve çaresizlik duygularını hafifletebildiğini vurgulamaktadır (de Gaulejac, 2011/1996). Bu bağlamda afet sonrası ortaya çıkan dayanışma odaklı grup çalışmaları, hikâye paylaşım oturumları ve topluluk merkezli destek girişimleri, bireysel travma deneyimlerinin toplumsal bir çerçevede yeniden anlamlandırılmasına katkı sağlamaktadır. Bu süreç, klinik sosyolojinin "bireysel kırılmaların toplumsal süreçlerle ilişkisini görünür kılma" ilkesinin afet koşullarında da açıklayıcı bir güç taşıdığını göstermektedir.

Bu alt bölümde ele alınan örnekler, sosyal travmanın yalnızca bireysel psikolojik tepkilerle sınırlı olmadığını; tarihsel kırılmalar, yapısal eşitsizlikler ve kurumsal kapasite sınırlılıklarıyla iç içe geçmiş çok katmanlı bir toplumsal süreç olarak anlaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır. İzleyen alt bölümde, bu çok katmanlı travmatik yapının de Gaulejac'ın kavramsal çerçevesi üzerinden nasıl çözümlenebileceği ele alınmaktadır.

4.2 DE GAULEJAC'IN KAVRAMLARIYLA SOSYAL TRAVMA ANALİZİ

Bu bölümde de Gaulejac'ın üç temel kavramı — sosyal nevroz, birey-tarih-toplum üçgeni ve utanç — Fransa ve Türkiye'deki sosyal travma örnekleri üzerinden tartışılmaktadır. Amaç, bu kavramların travmatik deneyimlerin bireysel ve kolektif boyutlarını görünür kılmadaki analitik gücünü ortaya koymaktır.

4.2.1 SOSYAL NEVROZ

De Gaulejac'a göre sosyal nevroz, bireyin yaşadığı somut gerçeklik ile toplumsal sistemin dayattığı başarı, performans ve uyum normları arasındaki çatışmadan doğan psiko-sosyal bir gerilimdir (de Gaulejac, 2014/2009). Neoliberal toplumlarda bu normlara ulaşamayan bireyler, başarısızlığı yapısal koşullar yerine kişisel bir yetersizlik olarak içselleştirmekte; kaygı, öfke, yetersizlik ve kimlik krizleri bu içselleştirmenin tipik sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de 2001 ekonomik krizi sonrasında yaşanan yoğun işsizlik, borçluluk ve ekonomik çaresizlik; bireylerde "artık işe yaramama", "ailesini geçindirememe" ve "statü kaybı" duygularını tetikleyerek sosyal nevrozun tipik tablolarını üretmiştir (Aytaç & Rankin, 2008; Buğra & Keyder, 2003). Klinik sosyoloji, bu gerilimleri bireyin kişisel zaafları olarak değil, yapısal eşitsizliklerin içselleştirilmiş sonuçları olarak analiz etmeye imkân tanımaktadır.

Fransa'daki 2005 banliyö isyanları da benzer biçimde, entegrasyon söylemi ile banliyö gençlerinin deneyimlediği dışlanma arasındaki çelişkinin kolektif bir kriz olarak dışavurumudur. Göçmen gençler cumhuriyetçi eşitlik idealiyle özdeşleşme çağrılarına karşın, eğitim ve istihdam alanlarında sürekli "ikinci sınıf" muamelesi görmektedir; bu durum sosyal nevrozun kolektifleşmiş bir formuna işaret etmektedir (Fassin & Rechtman, 2020).

Bu bağlamda sosyal nevroz hem kriz dönemlerindeki bireysel kırılmaları hem de bu kırılmaların ardındaki yapısal çelişkileri aynı anda görünür kılan bir kavram olarak işlev görmektedir.

4.2.2 BİREY-TARİH-TOPLUM ÜÇGENİ

De Gaulejac'ın birey-tarih-toplum üçgeni, travmatik deneyimlerin yalnızca "bugünün olayı" olarak değil, tarihsel süreklilik içinde anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır (de Gaulejac, 1999). Bu perspektifte travma hem güncel toplumsal krizlerin hem de geçmişten devralınan yapısal eşitsizliklerin kesişim noktasında ele alınmaktadır.

Türkiye'de 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrasında birçok depremzede, yaşadığı kayıpları yalnızca doğal afetin sonucu olarak değil; devletin kriz yönetimindeki yetersizliği, önceki afet deneyimlerinden kalan güvensizlik ve bölgesel eşitsizliklerle birlikte değerlendirmiştir (Tupper & Karacaoğlu, 2025). Böylece travma, hem "doğal" hem de "siyasal/toplumsal" bir olay olarak algılanmıştır.

Fransa'da COVID-19 pandemisi sürecinde kırılgan grupların sağlık hizmetlerine erişimde çeşitli güçlükler yaşadığı; bu durumun, sağlık sistemine ilişkin uzun dönemli yapısal tartışmaları yeniden gündeme getirdiği belirtilmektedir (Hamburger vd., 2021). Benzer biçimde Gezi Parkı protestoları da yalnızca çevresel bir hassasiyet çerçevesinde değil, kamusal alanın kullanımı, demokratik katılım ve toplumsal taleplerin ifadesi gibi konularla ilişkilendirilen çok boyutlu bir toplumsal süreç olarak değerlendirilmektedir (Demirel-Pegg, 2019).

Bu örnekler, birey-tarih-toplum üçgeninin sosyal travmayı tekil olaylardan ziyade tarihsel süreçlerin düğümlendiği noktalarda analiz etmeye imkân tanıdığını göstermektedir.

4.2.3 UTANÇ VE KİMLİK

Utanç, de Gaulejac'ın (2011/1996) sosyal travma analizinde merkezi bir duygudur ve bireyin toplumsal normlarla uyumsuzluk yaşadığı, kendini "yetersiz", "eksik" ya da "istenmeyen" hissettiği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu duygu, travmanın kimlikten geçen en ince ama en kalıcı boyutunu temsil etmektedir.

Fransa'da göçmen kökenli banliyö gençleri, eğitim alanındaki eşitsizlikler, güvenlik politikalarının yarattığı baskı ve gündelik yaşamda karşılaşılan ayrımcılık deneyimleri nedeniyle sıklıkla dışlanmışlık ve değersizlik duygularıyla

karşılaşmaktadır; bu durum kolonyal geçmişle bağlantılı daha geniş bir sosyo-tarihsel arka plan taşımaktadır (Lapeyronnie, 2008). Utanç, Truong'un (2015) vurguladığı üzere, "Fransız toplumuna dahil edilmeye çağrılıp hiçbir zaman tam anlamıyla kabul edilmeme" hissinden beslenen bir kimlik gerilimi yaratabilmektedir. Mauger (2010) ise bu süreci, toplumsal dışlanmanın gençlerin özsaygılarını zedeleyebilen ve kimlik inşasında kırılabilirlik üretebilen yapısal bir baskı biçimi olarak ele almaktadır.

Türkiye'de 6 Şubat 2023 depremlerinin ardından yapılan çalışmalar, deprem bölgesindeki birçok kişinin temel ihtiyaçlarının depremden hemen sonra yeterince karşılanmadığını düşündüğünü; yaşanan süreci "hayal kırıklığı" ve "kimsesizlik" kelimeleriyle ifade ettiklerini ve en çok "güven" ihtiyacını vurguladıklarını göstermektedir (Anuk & Çetin, 2025). Bu bulgular, sosyal destek ağlarının ve refah karması aktörlerinin (aile, sivil toplum, dini kurumlar, devlet) işleyişindeki aksaklıkların depremzedelerde yalnız bırakılma, değersizlik ve görünmezleşme duygularını güçlendirdiğini; sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunlarla baş etmede çok katmanlı sosyal destek mekanizmalarının büyük önem taşıdığını ortaya koymaktadır (Abay & Abay Çelik, 2023).

Klinik sosyoloji açısından utanç, bireysel bir kusurun değil, toplumsal ve kurumsal pratiklerin ürettiği eşitsizliklerin duygusal ifadesi olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle utanç, sosyal travmanın görünmeyen ama kimlik inşasında en derin izi bırakan duygusal katmanı olarak kavramsallaştırılabilmektedir.

Bu noktada, sosyal travmanın bu duygusal katmanlarının yalnızca analiz edilmesi değil, aynı zamanda dönüştürülmesine yönelik müdahale araçlarının nasıl işleyeceği önemli bir soru hâline gelmektedir.

5. KLİNİK SOSYOLOJİNİN SOSYAL TRAVMAYA MÜDAHALE POTANSİYELİ

Vincent de Gaulejac'ın klinik sosyoloji yaklaşımı, sosyal travmaları tanımlayan bir kuramsal çerçeve sunmakla sınırlı değildir; aynı zamanda bu travmaların bireyler ve topluluklar üzerindeki etkilerini hafifletmeye yönelik özgün müdahale yöntemleri de geliştirmektedir. Bu yöntemlerin

merkezinde, önceki bölümde kuramsal temelleri açıklanan grup temelli çalışmalar ve otobiyografik anlatılar yer almaktadır. Bu bölümde, makalenin ikinci araştırma sorusu doğrultusunda, söz konusu yöntemlerin Fransa ve Türkiye’de yaşanan sosyal travmalara müdahale potansiyeli değerlendirilmektedir.

5.1 KLİNİK SOSYOLOJİK MÜDAHALENİN MANTIĞI

Klinik sosyolojinin müdahale araçları, travmayı bireysel bir patoloji olarak değil, tarihsel, toplumsal ve kurumsal bağlamların iç içe geçtiği çok katmanlı bir deneyim olarak görünür kılmayı amaçlamaktadır (de Gaulejac vd., 2012/2007). Bu yaklaşım, bireyin yaşadığı sorunu yalnızca psikolojik bir kırılma değil, aynı zamanda belirli sosyal yapıların ve güç ilişkilerinin ürettiği bir süreç olarak ele almaktadır.

Grup temelli çalışmalar, klinik sosyolojinin en etkili müdahale yöntemlerinden biridir.

Bu çalışmalar bireyin yaşadığı travmada yalnız olmadığını fark etmesine; duygusal yükünü benzer deneyimlere sahip kişilerle paylaşmasına; yaşadıklarını toplumsal yapılarla ilişkilendirerek kişisel suçluluk duygusunu azaltmasına ve dayanışma ve aidiyet duygusunu yeniden kurmasına imkân sağlamaktadır. Grup etkileşimi; birey, toplum ve tarih arasındaki bağı somutlaştırarak, travmanın kolektif bir deneyim olduğunu görünür kılmaktadır.

Otobiyografik anlatılar ise bireyin yaşam öyküsünü yeniden yapılandırmasına imkân tanıyan güçlü bir yöntemidir.

Bu yöntem sayesinde kişi deneyimlerini kronolojik bir bütünlük içinde anlamlandırmakta; kırılma noktalarını toplumsal süreçlerle ilişkilendirmekte; travmayı kimlik inşasının parçası hâline getirerek yeniden kontrol alanı kazanmakta ve geçmiş ile bugün arasında anlamlı bir hat kurarak, duygusal yükünü dönüştürmektedir.

Bu iki yöntem birlikte ele alındığında, hem bireysel iyileşmenin desteklenmesini hem de kolektif belleğin güçlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Klinik sosyoloji ise sosyal travmayı yalnızca “tedavi edilen” bir yara olarak değil, toplumsal bağların

yeniden inşa edildiği dinamik bir süreç olarak kavramsallaştırmaktadır..

5.2 FRANSA BAĞLAMINDA MÜDAHALE POTANSİYELİ

Fransa’da 2005 banliyö isyanları sonrasında göçmen kökenli gençlerin yaşadığı dışlanma, kimlik kırılması ve öfke duygularını ele almak amacıyla çeşitli mahalle merkezli grup çalışmaları, gençlik programları ve topluluk atölyeleri geliştirilmiştir. Bu çalışmalar, gençlerin maruz kaldıkları ayrımcılık, aşağılanma ve başarısızlık damgasını paylaşmalarına; yaşadıkları gerilimi kişisel bir yetersizlik olarak değil, ırksal eşitsizlikler ve mekânsal ayrışma tarafından üretilen yapısal süreçlerin sonucu olarak görmelerine katkı sunmuştur (Fassin & Rechtman, 2020). Ancak yapısal engeller sürdüğü ölçüde bu girişimlerin etkisi sınırlı kalmakta, müdahaleler çoğu zaman bireysel düzeyi aşamamaktadır.

COVID-19 pandemisi sırasında yürütülen anlatı temelli çalışmalar, özellikle yaşlı bireyler, yalnız yaşayan yetişkinler ve göçmen aileler için önemli bir destek alanı oluşturmıştır. Pandemi günlükleri, sözlü tarih görüşmeleri ve otobiyografik kayıtlar, yalnızlık, izolasyon ve “yük olma” hissiyle başa çıkmayı kolaylaştırmış; bireysel yasin kolektif bir hafızaya eklemlenmesine katkıda bulunmuştur (Hamburger vd., 2021).

Klinik sosyoloji perspektifiyle değerlendirildiğinde, Fransa’daki bu müdahaleler ancak kurumsal politikalara uzun vadeli biçimde entegre edildiğinde etkisini arttırabilecektir. Grup çalışmaları ve otobiyografik yöntemlerin sağladığı duygusal ve kolektif iyileşme potansiyelinin sürdürülebilmesi, aynı zamanda ırksal eşitsizlikleri, mekânsal ayrışmayı ve eğitim-istihdam alanlarındaki yapısal bariyerleri hedefleyen geniş kapsamlı sosyal adalet politikalarıyla desteklenmesini gerektirmektedir.

5.3 TÜRKİYE BAĞLAMINDA MÜDAHALE POTANSİYELİ

Türkiye’de klinik sosyoloji henüz kurumsallaşmış bir alan değildir; ancak son yirmi yılda yaşanan ekonomik dalgalanmalar, toplumsal hareketlilikler ve büyük ölçekli afetler, bu yaklaşımın müdahale potansiyelinin önemini arttırmıştır.

2001 ekonomik krizi sonrasında geniş kitlelerde işsizlik, gelir kaybı ve statü değişimleri yaşanmış; bu durum birçok bireyde belirsizlik, yetersizlik ve yalnızlık duygularını güçlendirmiştir. Böyle dönemlerde grup temelli çalışmalar ve dayanışma odaklı destek ortamları, bireylerin yaşadıkları zorlukları paylaşmalarına ve bu deneyimleri kişisel bir eksiklikten ziyade toplumsal koşullarla ilişkilendirmelerine yardımcı olabilecek önemli araçlar olarak değerlendirilmektedir (Aytaç & Rankin, 2008). Ancak söz konusu dönemde bu müdahalelerin sınırlı olması, travmanın büyük ölçüde bireysel düzeyde deneyimlenmesine yol açmıştır.

2013 yılında yaşanan Gezi Parkı süreci sonrasında ortaya çıkan park forumları ve mahalle buluşmaları, katılımcıların farklı deneyimlerini paylaşabildikleri kamusal etkileşim alanları oluşturmuştur. Bu tür buluşmalar, bireylerin yaşadıkları duygusal gerilimleri ifade etmelerine, benzer deneyimlere sahip kişilerle iletişim kurmalarına ve dayanışma duygusunun güçlenmesine katkı sağlamıştır. Bu durum, grup temelli yaklaşımların Türkiye bağlamında da karşılık bulabildiğini gösteren önemli bir örnek olarak değerlendirilebilmektedir.

Gezi Parkı sürecine ilişkin psikososyal çalışmalar, katılımcıların deneyimlerini paylaşabildikleri grup temelli etkileşim alanlarının stres, yalnızlık ve duygusal yüklenme hissini azalttığını ortaya koymaktadır (Kırseven & Işıklı, 2020; Tangün & Polat, 2017).

2023 Kahramanmaraş depremleri sonrasında yürütülen psikososyal destek grupları ve anlatı temelli çalışmalar, kayıp, yalnızlık ve belirsizlik duygularının paylaşılmasına önemli ölçüde imkân tanımıştır. Depremzedelerin yaşam hikâyelerini aktarmaları, hem bireysel iyileşme sürecine hem de ortak yasın paylaşılmasına katkıda bulunan dönüştürücü bir otobiyografik yeniden inşa alanı oluşturmuştur (Abay & Abay Çelik, 2023; Nacar, 2025). Bu çalışmalar, klinik sosyolojinin temel yöntemlerinin afet sonrası iyileşmede işlevsel biçimde kullanılabilirliğini göstermektedir ve güvenli paylaşım alanlarının travmatik deneyimlerin anlamlandırılmasına katkı sağlayabildiğini ortaya koymaktadır.

Türkiye’de klinik sosyolojinin gelişim süreci açısından belirli zorluklar da bulunmaktadır. Alanın henüz yeni olması, disiplinlerarası işbirliğinin sınırlı tanınırlığı ve uygulama alanlarına ilişkin kapasite farklılıkları, bu yaklaşımın yaygın biçimde kullanımını kısmen sınırlandırmaktadır. Ancak üniversitelerde, sosyal hizmet alanlarında ve psikososyal müdahale programlarında klinik sosyolojiye ilişkin farkındalık, eğitim ve uygulama kapasitesinin güçlendirilmesi, sosyal travmalarla başa çıkmada uzun vadede önemli katkılar sunabilir.

5.4 UYGULANABİLİRLİK VE SINIRLILIKLAR

Klinik sosyolojinin grup temelli çalışmalar ve otobiyografik anlatılar gibi yöntemleri, Fransa ve Türkiye örneklerinde görüldüğü üzere, sosyal travmanın bireysel ve toplumsal boyutlarını birlikte ele alma açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. Bununla birlikte, bu potansiyelin hayata geçirilmesi her ülkenin kendine özgü kurumsal yapısı, sosyal politika gelenekleri ve disiplinin gelişim düzeyiyle yakından ilişkilidir.

Fransa’da klinik sosyoloji köklü bir akademik ve uygulamalı gelenek içinde gelişmiş; özellikle banliyö gençleri, göçmen topluluklar ve kırılğan gruplarla yürütülen çalışmalar, yöntemin farklı toplumsal alanlara uyarlanabildiğini göstermiştir. Ancak bu müdahalelerin etkisi, sosyo-mekânsal koşullar ve uzun dönemli yapısal eşitsizlikler tarafından belirlenmekte; bu da klinik sosyolojik yaklaşımların uzun vadeli sosyal politikalarla birlikte ele alınmasının önemini ortaya koymaktadır.

Türkiye’de ise klinik sosyoloji görece yeni gelişen bir alandır. Afet sonrası psikososyal destek programları, mahalle temelli dayanışma girişimleri ve üniversite merkezli projeler, bu yaklaşımın uygulanabilirliğine dair önemli örnekler sunmaktadır. Bununla birlikte, yöntemin daha geniş ölçekte yaygınlaşması; akademik işbirliklerinin, uygulama kapasitesinin ve disiplinlerarası çalışmaların zaman içinde güçlenmesine bağlıdır.

Her iki bağlamda da klinik sosyolojik müdahalelerin etkisi, yalnızca kullanılan yöntemlerin içeriğiyle değil; toplumsal katılım düzeyi, kurumsal kapasite ve tarihsel bağlam gibi

etmenlerle birlikte şekillenmektedir. Bu nedenle elde edilen bulgular, evrensel genellemelerden ziyade bağlama özgü koşullar çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Buna karşın grup temelli çalışmalar ve otobiyografik anlatılar, bireylerin deneyimlerini paylaşımlarına, travmatik yaşantıları anlamlandırmalarına ve dayanışma süreçlerini güçlendirmelerine katkı sunan etkili araçlar olarak öne çıkmaktadır. Klinik sosyoloji, bu yönüyle farklı toplumsal bağlamlara uyarlanabilen esnek bir müdahale yaklaşımı sunmaktadır.

6. SONUÇ

Bu makale, Vincent de Gaulejac'ın klinik sosyoloji yaklaşımından hareketle sosyal travmaların bireysel ve toplumsal boyutlarını Fransa ve Türkiye örnekleri üzerinden karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Fransa'da 2005 banliyö isyanları ve COVID-19 pandemisi; Türkiye'de ise 2001 ekonomik krizi, 2013 Gezi Parkı protestoları ve 2023 Kahramanmaraş depremleri incelenerek, kolektif nitelikteki krizlerin bireylerde yarattığı psiko-sosyal etkilerin tarihsel ve toplumsal bağlamla nasıl şekillendiği tartışılmıştır. Çalışma, iki temel araştırma sorusu çerçevesinde sosyal travmanın kavramsal çözümlemesini ve klinik sosyolojinin müdahale potansiyelini değerlendirmiştir.

İlk araştırma sorusuna ilişkin bulgular, de Gaulejac'ın sosyal nevroz, birey-tarih-toplum üçgeni ve utanç kavramlarının, travmatik deneyimlerin çok katmanlı yapısını görünür kılmada güçlü bir analitik çerçeve sunduğunu göstermektedir. Sosyal nevroz, bireylerin toplumsal beklentiler ile yaşam koşulları arasındaki uyumsuzluğu kişisel bir eksiklik olarak içselleştirmesiyle ortaya çıkan psiko-sosyal gerilimi açıklamaktadır. Türkiye'de 2001 ekonomik krizinde yaşanan statü kaybı ve Fransa'da banliyö gençlerinin maruz kaldığı ırksal dışlanma bu kavramın somut karşılıklarıdır. Birey-tarih-toplum üçgeni ise travmanın, bir anda yaşanan bir olaydan çok, uzun dönemli toplumsal ve kurumsal süreçlerin bir ürünü olduğunu göstermiştir. 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrası oluşan kurumsal güvensizlik ya da Fransa'da pandemi sürecinin kırılgan gruplarda yarattığı baskı bu perspektifi desteklemektedir.

Utanç kavramı, incelenen tüm örneklerde sosyal travmanın kimlik üzerindeki derin etkilerine işaret etmektedir. Hem banliyö gençlerinde görülen dışlanmışlık hem de depremzedelerin yardım alamama veya görünmezleşme hisleri, utancın bireysel bir duygu değil, toplumsal eşitsizliklerin içselleştirilmiş bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır.

İkinci araştırma sorusuna ilişkin bulgular ise klinik sosyolojinin grup temelli çalışmalar ve otobiyografik anlatılar aracılığıyla sosyal travmayla baş etmede önemli katkılar sunabileceğini göstermiştir. Türkiye'de 2023 depremleri sonrasında yürütülen destek grupları, bireylerin kayıplarını ifade etmelerine ve travmayı kolektif bir çerçevede anlamlandırmalarına yardımcı olmuştur. Fransa'da pandemi döneminde uygulanan anlatı temelli yöntemler ise izolasyon ve yalnızlık duygularını azaltmada etkili olmuştur. Bununla birlikte her iki ülkede de bu yöntemlerin yaygın ve sürdürülebilir olabilmesi, kurumsal güven, sosyal politika desteği ve demokratik katılım gibi yapısal koşulların güçlendirilmesine bağlıdır.

Genel olarak çalışma, klinik sosyolojinin sosyal travmayı bireysel bir "patoloji" olarak değil, toplumsal eşitsizliklerin, tarihsel sürekliliklerin ve kurumsal yapıların bir sonucu olarak ele alan bütüncül bir yaklaşım sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle de Gaulejac'ın kavramsal çerçevesi, hem Fransa hem de Türkiye gibi farklı politik-kültürel ortamlarda güçlü bir açıklayıcı kapasite sunmaktadır. Ancak bu yaklaşımın geniş çapta etkili olabilmesi, sosyal adalet, kurumsal şeffaflık ve eşitlikçi sosyal politikalar gibi yapısal koşulların güçlendirilmesini gerektirmektedir.

Gelecekte yapılacak çalışmaların, klinik sosyolojiyi göç, savaş, dijitalleşme, gençlik hareketleri ve pandemi sonrası toplumsal yalnızlaşma gibi temalarla birleştirerek daha geniş kapsamlı saha araştırmaları yürütmesi önemlidir. Türkiye'de klinik sosyolojinin gelişebilmesi için üniversitelerde programların desteklenmesi, saha temelli uygulayıcı eğitimlerin yaygınlaştırılması ve disiplinin kurumsal görünürlüğünün artırılması gerekmektedir.

Sonuç olarak klinik sosyoloji, bireyleri ruhsal belirtiler üzerinden değil; onların tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamlarından hareketle

değerlendiren bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Bu yaklaşım, daha dayanıklı, adil ve kolektif iyileşme kapasitesi yüksek toplumların

oluşturulmasında önemli bir analitik ve uygulamalı çerçeve sağlamaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar, bu çalışma kapsamında herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma, uluslararası araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak yürütülmüş olup etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkı Beyanı

Her iki yazar da bu çalışmaya eşit düzeyde katkı sağlamıştır.

Finansman Beyanı

Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKLAR

- Abay, A. & Abay Çelik, Z. (2023). Deprem Sonrası Ortaya Çıkan Sorunlar ve Sosyal Destek Ağlarının Rolü. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 4 (1) 91-100. <https://doi.org/10.52108/2757-5942.4.1.7>
- Alexander, J. C. (2012). *Trauma: A social theory*. Cambridge: Polity Press.
- Amnesty International. (2013). *Gezi Park protests: Brutal denial of the right to peaceful assembly in Turkey*. <https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/022/2013/en/>
- Anuk, Özlem, & Çetin, C. (2025). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremine Tanıklık Edenlerin Geride Kalanlar Sendromu ve Yalnızlık Değişkenleri Bağlamında Değerlendirilmesi. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 167–189. <https://doi.org/10.47613/reflektif.2025.207>
- AP News. (2025, 6 Şubat). *Two years on, survivors of Turkish earthquake still struggle with loss and hardship*. <https://apnews.com/article/turkey-earthquake-devastation-second-anniversary-iskenderun-hatay-e7df95487d099ee7e771c213f5e6a87c>
- Aydın, M., Şahin, A. S., Macit, M., & Aksakal, S. (2024). 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrası bölgeye gönderilen yardımların koordinasyon süreçlerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi. *Türk Deprem Araştırma Dergisi*, 8(1), 25–48. <https://doi.org/10.46464/tdad.1437829>
- Aytaç, I. A., & Rankin, B. H. (2008). Unemployment, Economic Strain and Family Distress: The Impact of the 2001 Economic Crisis. *New Perspectives on Turkey*, 38, 181–203. <https://doi.org/10.1017/S0896634600004970>
- Bajos, N., Warszawski, J., Pailhé, A., Counil, E., Jusot, F., & the EPICOV group. (2020). *Les inégalités sociales au temps du COVID-19* [Report]. <https://hal.science/hal-04272041v1>
- Beck, U. (2021). *Metamorphosis: The coronavirus pandemic and the global risk society*. Polity Press.
- Bertaux, D. (1997). *Les récits de vie: Perspective ethnosociologique*. Nathan.
- Bilim Akademisi. (2013). *Siyaset ve toplum: Bilim perspektifinden Gezi Parkı olayları*. <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2013/08/Siyaset-ve-Toplum-Bilim-Perspektifinden-Gezi-Parki-Olaylari.pdf>
- Body-Gendrot, S. (2010). *Globalization, fear and insecurity: The challenges for cities of tomorrow*. Palgrave Macmillan.
- Bourdieu, P. (1993). *Sosyolojik düşünce üzerine* (T. Bora & A. Ünal, Çev.). Kesit Yayıncılık. (Orijinal eserin yayım tarihi 1980)
- Bourdieu, P. (Ed.). (1993). *La misère du monde*. Seuil.
- Buğra, A., & Keyder, Ç. (2003). New poverty and the changing welfare regime of Turkey [Report]. *United Nations Development Programme*. <https://www.undp.org/turkiye/publications/new-poverty-and-changing-welfare-regime-turkey>
- Castells, M. (2015). *Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet Age* (2. Baskı). Polity Press.
- Demirel-Pegg, T. (2019). The Gezi Park Protests and the Escalation and De-escalation of Political Contention. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 22(1), 1–18. <https://doi.org/10.1080/19448953.2018.1506298>
- de Gaulejac, V. (1994). *La lutte des places: Insertion et désinsertion*. Desclée de Brouwer.
- de Gaulejac, V. (1999). *Histoire en héritage: roman familial et trajectoire sociale*. Éditions Desclée de Brouwer.
- de Gaulejac, V. (2011). *Les sources de la honte*. Desclée de Brouwer. (Orijinal eserin yayım tarihi 1996).
- de Gaulejac, V., Hanique, F., & Roche, P. (Eds.). (2012). *La sociologie clinique: Enjeux théoriques et méthodologiques*. Éres. (Orijinal eserin yayım tarihi 2007).
- de Gaulejac, V. (2014). *La société malade de la gestion*. Seuil. (Orijinal eserin yayım tarihi 2009).

- de Gaulejac, V. (2016). *La névrose de classe*. Paris. Payot. (Orijinal eserin yayım tarihi 1991).
- Elias, N. (1994). *The civilizing process*. Blackwell.
- Ehrenberg, A. (1998). *La fatigue d'être soi: Dépression et société*. Odile Jacob.
- Enriquez, E. (1983). *De la horde à l'état: Essai de psychanalyse du lien social*. Gallimard.
- Essed, P. (2018). Everyday racism. In D. T. Goldberg & J. Solomos (Eds.), *A companion to racial and ethnic studies* (202–216). Blackwell Publishers.
- Fassin, D., & Rechtman, R. (2020). *L'empire du traumatisme: enquête sur la condition de victime*. Éditions Flammarion.
- Fassin, D., & Fassin, É. (2006). *De la question sociale à la question raciale? Représenter la société française*. La Découverte.
- Gül, M. & Dee, J. & Özdemir, C. (2014). Istanbul's Taksim Square and Gezi Park: The place of protest and the ideology of place. *Journal of Architecture and Urbanism*, 38 (1), 63-72. <https://doi.org/10.3846/20297955.2014.902185>.
- Gürçan, E. C., & Peker, E. (2015). *Challenging neoliberalism at Turkey's Gezi Park: From private discontent to collective class action*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hamburger, A., Hancheva, C. & Volkan, V. D. (Eds.). (2021). *Social Trauma – An Interdisciplinary Textbook*. Springer.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press.
- Kırseven, M. Y., & Işıklı, S. (2020). Investigation of the effects of violence experience during political demonstrations. *Europe's Journal of Psychology*, 16(3), 479–497. <https://doi.org/10.5964/ejop.v16i3.1991>
- Kızıllan, J., Neumann, J., Aslan, S., Aladag, E., Dogan, A., Mese, A., Bekisoglu, A., & Wenzel, T. (2024). Psychological impact of the 2023 earthquake in Turkey. *Discover Public Health*, 21 (1). <https://doi.org/10.1186/s12982-024-00198-7>
- Kokoreff, M. (2008). *Sociologie des quartiers sensibles*. Armand Colin.
- Lapeyronnie, D. (2008). *Ghetto urbain: Ségrégation, violence, pauvreté en France aujourd'hui*. Robert Laffont.
- Mauger, G. (2010). *Les bandes, le milieu et la bohème populaire*. La Découverte.
- Nacar, Ş. (2025). Yıkıntılar Arasında Hayatta Kalmak: 6 Şubat Depremlerinin Psikolojik Etkileri Üzerine Bir İnceleme. *International Academic Social Resources Journal*, 10(4), 282-287. <https://doi.org/10.5281/zenodo.16937337>
- OECD. (2020). *What is the impact of the COVID-19 pandemic on immigrants and their children?* https://www.oecd.org/en/publications/2020/10/what-is-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-immigrants-and-their-children_5b517d6e.html
- Ricœur, P. (1990). *Temps et récit. Tome III: Le temps raconté*. Seuil.
- Scheff, T. J. (2000). Shame and the Social Bond: A Sociological Theory. *Sociological Theory*, 18(1), 84-99. <https://doi.org/10.1111/0735-2751.00089>
- Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. Bloomsbury Academic.
- Sue, D. W., Capodilupo, C. M., Torino, G. C., Bucceri, J. M., Holder, A. M. B., Nadal, K. L., & Esquilin, M. (2007). Racial Microaggressions in Everyday Life: Implications for Clinical Practice. *American Psychologist*, 62, 271–286. <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.62.4.271>

- Tangün, Y. A., & Polat, F. (2017). Gezi Ruhu'nun Psikolojisi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(27), 374-388. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/412027>
- Truong, F. (2015). *Des capuches et des hommes: Trajectoires de "jeunes de banlieue"*. Buchet-Chastel.
- Tupper, J., & Karacaoğlu, Ö.C.(2025). Access to information and social solidarity in the 2023 Turkey earthquake: disaster education as citizenship education. *Humanities and Social Sciences Communications*, 12 (386). <https://doi.org/10.1057/s41599-025-04707-0>
- Wilkinson, R., & Pickett, K. (2009). *The Spirit Level: Why more equal societies almost always do better*. Allen Lane.
- World Health Organization & International Organization for Migration. (2020). *Refugee and migrant health in the COVID-19 response*. <https://www.icvanetwork.org/uploads/2022/03/Study-The-Lancet-Refugee-and-Migrant-Health-in-the-COVID-19-Response.pdf>
- Yeldan, E. (2001). *Küreselleşme sürecinde Türkiye ekonomisi: Bölüşüm, birikim ve büyüme*. İletişim Yayınları.
- Yörük, E. & Yuksel, M. (2014). Class and politics in Turkey's gezi protests. *New Left review*, (89), 103-123. <https://doi.org/10.64590/d7e>